

Woensdag 29 november 1916 – ochtendeditie

Londen, 28 november. Officieel bericht van hedenochtend:

In de afgelopen nacht heeft de vijand onophoudelijk hevig onze linie ten noorden van Ieper gebombardeerd. Onze verliezen waren gering.

De wegvoeringen uit België.

Bern, 28 november. De bondsraad heeft zijn gezant te Berlijn opgedragen, de aandacht van de rijkskanselier te vestigen op de ongunstige indruk, die de wegvoeringen op grote schaal van Belgische werklieden naar Duitsland op het publiek in Zwitserland hebben gemaakt.

Het Journal de Genève verklaart, dat deze handelswijze het vurig gevoelen der bevolking vertolkt, en wenst er Zwitserland geluk mee, dat het deze afschuwelijke handelswijze, die een schending vormt van het verdrag van Den Haag en van de eerste regelen der menselijkheid, heeft afgekeurd.

De Petit Parisien constateert, dat Duitsland thans het hoofd stoot tegen het zo goed als algemeen protest der neutralen, en er zich thans niet toe zal kunnen beperken, met spot en onverschilligheid te antwoorden op de streng afkeurende vertogen, welke het verneemt. Het blad is van oordeel, dat de vertogen der neutralen van belang zijn, zelfs al worden zij als platonische betuigingen van sympathie beschouwd.

De verachting voor de Duitse barbaarsheid doodt de eerbied voor de Duitse macht.

Woensdag 29 november 1916 – avondeditie

Het wegvoeren van Fransen en Belgen uit hun land.

Parijs, 29 november. Het lijkt dienstig zonder commentaar het licht te laten vallen op het bericht van Wolff, volgens hetwelk 7000 Fransen naar hun land zijn teruggebracht, omdat zij ongeschikt zijn tot werken. De frase is bestemd voor de neutralen. Wolff tekent er namelijk bij aan: "Men zal beweren, dat die maatregel het gevolg was van de vertogen van onzijdige staten. Wij merken uitdrukkelijk op, dat de militaire overheid zich bij haar houding niet in het minst door ongegronde vertogen heeft laten beïnvloeden.

Volgens een telegram uit New York, zal de Amerikaanse gezant op zijn terugreis naar Berlijn een krachtig protest meenemen tegen het wegvoeren van Belgen.

Berlijn, 29 november. In de bladen der entente wordt de opvatting gehuldigd, dat de wegvoering van de Belgische werklozen in strijd is met de verzekering, die de gouverneur van Antwerpen de generaal der infanterie baron von Huene in oktober 1914 gegeven heeft met betrekking tot eventuele terugkeer naar Antwerpen van de naar Nederland gevluchte bewoners van genoemde stad. Gouverneur-generaal von Bissing heeft reeds in een brief aan kardinaal Mercier deze misleidende inzichten heel duidelijk weerlegd. Aangezien echter de bladen der entente doorgaan met vervalste beweringen, heeft het correspondentiebureau Norden zich tot de gouverneur van Antwerpen gewend en van generaal von Huene de volgende korte verklaring ontvangen, met vergunning die te publiceren:

Bij gelegenheid van de aanvaarding van mijn ambt onderrichtte men mij, dat de gehele bevolking van toen, met uitzondering van enkele duizenden, naar Nederland gevlucht was. Onder die vluchtelingen zou een volslagen paniek heersen; zij zouden zo goed als krankzinnig

zijn en verwachtten bij eventuele terugkeer naar Antwerpen de grootste gewelddadigheid van de Duitsers.

Het kwam er op aan de vluchtelingen te kalmeren en tot terugkeer te bewegen; de vluchtelingen geloofden dat ieder, die daarvoor geschikt was, met geweld in het Duitse leger zou worden ingelijfd en dat de ongeschikten tot dwangarbeid zouden worden gedwongen. Aan die lieden moest begrijpelijk worden gemaakt, dat niemand daaraan dacht, dat ieder, die zich in België rustig houdt, geen vijandelijkheden pleegt, rustig zijn bedrijf uitoefent, geen schade doet aan Duitse belangen en gehoorzaam is tegenover de Duitse overheid, in geen geval zou worden lastig gevallen.

Ik heb daarvan in deze geest aan dr. Louis Franck, die toen als president van de intercommunale commissie aan het hoofd van de bevolking stond, en ook aan kardinaal Mercier tijdens diens verblijf te Antwerpen mededeling gedaan. De laatste heeft daarop schriftelijk zijn invloed geoefend op de naar Nederland gevluchte clerus.

Franck vertrok met mijn toestemming naar Nederland om persoonlijk invloed uit te oefenen en de vluchtelingen begonnen terug te keren, voor een deel als gevolg van deze invloedsoefening. De grote massa volgde later wellicht uit honger of uit gebrek aan onderdak en omdat zij vernam, dat in Antwerpen volslagen orde heerste.

Voor zover als ik thans verneem, steunt de ophitsing en oppositie tegen de gedwongen wegvoering der werklozen op deze mededeling van twee jaar geleden, gegeven in volkomen andere toestand, in het belang van de noodlijdende en hongerige vluchtelingen en niet in ons militair belang.

Dat de Belgische autoriteiten sedert twee jaar aan vele brodeloze werklieden, tengevolge van de stilstand van de handel, geen werk verschaffen, gelijk dit door mij voorgesteld werd, bv. door grote uitbreiding van de haven, voor de oorlog geprojecteerde en uitgewerkte slopen van opgegeven versterkingen van de stad enz., waarbij vele duizenden lange tijd hun brood zouden hebben verdiend, is uitsluitend de schuld van deze Belgische autoriteiten.

Als een rode draad gaat de bedoeling van de leiders van het Belgische volk, dat noodlijdend moest blijven; geen tevredenheid mag er zijn en daardoor geen verzoening met de in België ontstane toestand. Die draad vertoont zich zowel in kleine als in grote zaken. Het mag niet onvermeld blijven, dat de mensen, die wilden werken, ook werk vonden. Ook bij ons industriebureau hier werken tot dusver negenduizend personen.

De keuring van de werklozen en de wegvoering heeft in alle kalmte en orde plaats. Onwil kwam in het geheel niet voor. De Belgen die hier werkzaam zijn billijken ten volle de wegvoering van de langdurig werklozen, die zij karakteristiek "de pestbuilen" der bevolking noemen.

De Belgische opzichters in de haven en op de kaden van de Schelde kwalificeren de maatregel als de beste die hier ooit genomen werd; de bezittende klassen keuren de maatregel ten volle goed. Alleen mensen, die hun positie voor de toekomst willen verzekeren, spreken van een geweldpleging in strijd met het volkenrecht.

Uit de Vlaamse Beweging.

De heer Leo Meert meent, dat het artikel van de heer Picard, dat wij de vorige week plaatsten, nog enige aanvulling behoeft, en verzoekt ons daarom om opneming van het volgende:

In de geweldige tijden die wij doorleven, laten de hartstochten zich al te zeer gelden. Na twee jaar oorlog is daarin nog maar zeer weinig verandering gekomen. En toch zou men zeggen dat bij de lange duur van deze wereldramp de mensheid eindelijk zou dienen in te zien dat het koele verstand zijn woordje zou moeten meespreken? Hoe langer de massa goed- of afkeurt zonder verder redeneren, zo maar alleen op het gevoel af, bestaat er kans dat de internationale verhoudingen er niet beter op worden.

Ook met de Vlaamse Beweging is het aldus gesteld. Elk heeft het recht er zijn persoonlijke mening op na te houden, doch laat die dan gevormd zijn door een nauwkeurig onderzoek der feiten en der aanleidende oorzaken. Maar al te lang heeft men die zo belangrijke factoren verwaarloosd; een grondiger kennis der zaak geeft zeker meer sympathie – althans een juister en rechtvaardiger oordeel. Vlaanderen, dat eens aan de spits stond der Europese beschaving, werd door vreemde overheersing uitgebuit en verarmd. Zijn beste burgers, wiens vaderen eens de gemeentevrijheden vestigden, moesten over de grens vluchten voor vreemd geweld. Het eens zo rijke gewest bloedde bijna dood, en bleef een prooi der vraatzucht der grote mogendheden tot na de val van Napoleon in 1814.

Toen eindelijk het jaar 1830 de volledige staatkundige vrijheid bracht, was het Vlaamse volk zozeer verzwakt dat het niet eens besepte hoe groot een weldaad die vrijheid voor hem kon zijn. Het tijdvak 1815-1830 was erover heengegaan zonder diepe sporen te kunnen nalaten, niettegenstaande de ernstige pogingen van koning Willem om het Vlaamse volk meer zelfbewust te doen worden. Het mag ons volk zeker niet aangerekend worden dat het na 1830 niet dadelijk het zieke hoofd kon oprichten. Vlaanderen had toen een sterke en liefderijke hand nodig om het naar een vruchtbare toekomst te leiden. Niet alleen was die hand er niet ... maar zelfs het noodlot liet Vlaanderen niet los. De eigen regeringspersonen verwaarloosden het

redmiddel – de taal –verwaarloosden niet alleen de taal, maar streefden er naar de Vlaming door stelselmatige verfransing op eigen bodem te vervreemden.

Toen eindelijk in 1839 het verdrag der 24 artikels het lot van het koninkrijk België op vaste grond gevestigd had, achtten de zeer weinige Vlamingen, die Vlaanderens nood beseften, het ogenblik gekomen om een daad te stellen. Een algemeen petitionnement verenigde 100.000 handtekeningen. In dat verzoekschrift vroeg Vlaanderen aan de regering van zijn eigen onafhankelijke staat België de herstelling der rechten der Vlaamse taal “zoals onder het Oostenrijks gouvernement!” Zo onzelfstandig en onwetend waren toen de Vlamingen dat zij het niet eens aandurfdten te wijzen op hun gelijk recht tegenover het Waalse volk; dat zij zelfs liever tot de 18^e eeuw terugblikten dan eenvoudig te wijzen op een gezegend tijdvak zoals het Hollands bestuur gebracht had. Voor elk staatsman, met enig staatsmansinzicht, had een dergelijk verzoekschrift boekdelen moeten spreken; en toch ... te Brussel bleef men doof, en zelfs die zo geringe tegemoetkoming werd eenvoudig in de doofpot gestopt.

Drieënveertig jaar zou het duren alvorens de inmiddels meer en meer bewust wordende Vlamingen aan hun eigen regering het eerste brokje taalrecht konden afdwingen. Het was namelijk in 1873 dat het parlement – en na welke krachtsinspanningen der Vlaamsgezinden! – de eerste taalwet op het gebruik der Nederlandse taal voor de Vlaamse rechtbanken aannam. Die wet was dan nog zozeer verminkt, zo gebrekkig, dat de artikelen ervan bijna in tegenspraak waren met het beginsel van de wet zelf, en dat men later twee nieuwe taalwetten heeft moeten maken om het gebruik der landstaal voor de Vlaamse rechtbanken behoorlijker en rechtvaardiger te regelen.

Stuk voor stuk, brokje voor brokje, hebben de Vlaamsgezinden sinds 1873 hun taalrechten door wetten doen bevestigen. De geschiedenis

van die Vlaamse taalwetten is één lijkengeschiedenis van 1873 tot bij het uitbreken van de oorlog. De elkaar opvolgende regeringen, alle, liberale als katholieke, hebben nooit uit liefde voor het Vlaamse volk enige verandering in de bestaande toestanden willen brengen. Telkens weer, als er een groot onrecht geschied was, kwam het gehele Vlaamse volk in beroering. Telkens weer moesten de Vlamingen zelf bij de regering komen aankloppen, weer speelde de regering “doveman”, tot het geluid zwol tot algemene ontevredenheid in het land en zich uitte in duidelijk uitgesproken ontevredenheid. Dan gingen “dovemansoren” open. De Vlamingen kregen toelating om een wetsvoorstel in te dienen en dan begon een wedstrijd in het boycotten en verkrachten van dat wetsvoorstel. Telkens gingen er jaren overheen, en als dan weer een verkiezing aanstaande was, en het Vlaamse volk met zijn kiesbrief dreigde ... werd het wetsvoorstel op de snijtafel gelegd en zodanig verminkt, dat het nauwelijks nog herkenbaar was. Dat heette dan de Vlamingen hun recht geven. Voeg daarbij dat elke taalwet stelselmatig onuitgevoerd bleef, voor zover dit enigszins mogelijk was, en dat de hoofden in het versmiden der Vlaamse taalrechten steeds het voorbeeld gaven.

Zo was de toestand, zo is hij steeds geweest. Bij het uitbreken van de oorlog lag op de snijtafel het wetsvoorstel tot het vervlaamsen van de hogeschool van Gent ... Was de oorlog niet tussenbeide gekomen, dan was het op dit ogenblik vermoedelijk reeds armen en benen kwijt, wat vrijwel wil zeggen: tot bewegingsloosheid gedoemd. Daar twijfelt geen enkele Vlaamsgezinde aan.

De Duitsers overweldigden België en bezetten het. Aanvankelijk negeerden zij de Vlaamse Beweging. Voor de oorlog woonden er in België enkele tienduizenden Duitsers die allen (voor zover zij een hoed en een boordje droegen) meededen aan het voorname “Frans doen”. Die Duitsers hadden steeds als vreemden naast de strijd der

Vlamingen gestaan, in zoverre dat in de Duitse school te Antwerpen het Nederlands zelfs niet in aanmerking kwam. Bezet België moest bestuurd worden. Daartoe werden de voormalige “gasten” van het vrije België aangewezen. En waarachtig, zozeer waren zij met de traditie van het voorname “Frans doen” vergroeid, dat zij meehielpen verfransen. Het liep zolang tot de Waal De Buisset, overmachtig door die hulp, een verzoekschrift tot de gouverneur-generaal richtte, waarin aangedrongen werd op de erkenning van het Frans als de bestuurstaal in België, met uitsluiting van het Nederlands.

Een Vlaamsgezinde is doorgaans een vrij man. De Duitser was de bezetter, dat had hij met het geweld van de wapens verkregen ... maar geen wapengeweld kon hem het recht geven de Vlaamse taalwetten over het hoofd te zien. Het Algemeen Nederlands Verbond nam de taak op en wees de bezetter, in een gedocumenteerd stuk, op zijn verplichtingen jegens de Vlamingen. Dat was een keerpunt. Gesteld dat de bezetter in de armen van de franskiljons was blijven liggen, dan hadden de Vlaamsgezinden hun eisen luider en luider doen horen. Wou de Duitser koppig blijven en die Vlaamsgezinden daarvoor straffen, ze daarvoor ontvoeren – ik durf het hier luid verklaren – geen enkel oprecht flamingant zou daarom ook maar een toontje lager gesproken hebben. Doch bij nader toezien, begreep de bezetter weldra, dat hij, met te helpen verfransen, zijn eigen vijanden (met name de Fransen) in de kaart speelde en ... de zaak nam een keer. Nu werden de taalwetten te voorschijn gehaald, o.a. de wet van 22 mei 1878: “Wet over het gebruik der Nederlandse taal in bestuurlijke zaken,” die van 16 juni 1883: “Wet over het gebruik der Nederlandse taal in het officieel middelbaar onderwijs”, die van 18 april 1898: “Wet over het gebruik der Nederlandse taal in de officiële bekendmakingen.” (de zogenaamde gelijkheidswet).

De Vlaamsgezinden eisten recht, op grond van die wetten, en de bezetter zag er blijkbaar meer heil in dan onze Belgische regeringen, die wetten in toepassing te brengen.

Was dit nu een Duits belang? Was dit een Vlaams belang? Het was en is een Vlaams levensbelang dat die wetten eerlijk in toepassing komen. Voor die stelling pleit toch wel het feit dat de Belgische parlementen zelf die wet aangenomen hebben.

In de geest van die wetten worden thans de bestuursaangelegenheden geregeld; in de geest van die wetten wordt thans het onderwijs in Vlaanderen ingericht. Aldus zal Vlaanderen, naar de wens van parlement en volk, Vlaams worden; aldus zal in Vlaanderen, naar de wens van parlement en volk, in het Vlaams onderwezen worden.

Wat haperde er? Vlaamse besturen, alles wel ... Maar de bekwame bestuurders zijn die er? Voor het verfranste systeem, ja, voor het systeem naar de wet, neen! Wat moet de bezetter doen? De onbekwamen afdanken, al de Vlaams-onkundigen en de Vlaams-onwilligen op straat zetten? Zeker niet. Wat er dan kan gedaan worden? Geleidelijk bekwame Vlaamsgezinden naar Brussel roepen. Een aanvang werd zo reeds gemaakt met het ministerie van kunsten en wetenschappen. De ambtenaren die wel bekwaam zijn een Frans België te besturen, moeten hun bevoegdheid beperkt zien bij het Walenland, en nieuwe afdelingen moeten aangesteld worden, waarin de ambtenaren zitting hebben die de nodige bekwaamheid bezitten om een Vlaams land te besturen.

De Belgische regering heeft het zo lang met de verfranste afdelingen alleen kunnen doen, omdat het Vlaamse land verwaarloosd werd. Had de regering eerlijk de taalwetten toegepast, dan had ze zelf een

splitsing in de besturen moeten invoeren, en dit reeds korte tijd na de afkondiging van de taalwet van 1878.

Ook het gehele middelbaar onderwijs moet, naar geest en letter der wet, Vlaams zijn. Toen, in 1883, de wet aangenomen werd was het gehele middelbare onderwijs eentalig Frans. Als overgangsmaatregel werd toen in de wet vastgelegd: Bij het ten uitvoer leggen van die wet, zullen tenminste twee vakken met de moedertaal als voertaal onderwezen worden (Engels en Duits worden sindsdien in Vlaanderen ook door middel van het Nederlands onderwezen). Voor het Walenland betekende dit “ten minste twee” – “alle vakken” – voor Vlaanderen bleef het voorlopige “twee”, in plaats dat, naar de geest van de wet jaar na jaar de overige vakken met het enige logische voertuig “de moedertaal” zouden aangeleerd worden tot de algehele vervlaamsing bereikt was.

België bezit twee staatshogescholen: een te Luik voor de Walen, een te Gent voor de Vlamingen. Had de Belgische regering sinds 1883 eerlijk de taalwet doen toepassen, dan had het volledig vervlaamst middelbaar onderwijs als logisch gevolg het vervlaamsen der hogeschool van Gent meegebracht.

De Belgische regering heeft het zo lang met de Franse hogeschool van Gent kunnen doen, omdat de taalwet op het middelbaar onderwijs nooit naar de geest en de bedoelingen van de wetgever in toepassing is gekomen.

Uit het naleven van de taalwetten vloeit als een logische gevolgtrekking voort: een splitsing in de besturen te Brussel en de vervlaamsing van de hogeschool der Vlamingen. De overtuigde vlaamsgezinden hebben sedert lang die consequentie getrokken. Moet het dus bevreedmen dat de meerderheid ervan, in België, het

bevestigen van die rechten – al is het ook door toedoen van de bezetter – als een onvervreemdbaar recht beschouwt?

De Belgische regeringspersonen – ik ga van de veronderstelling uit dat zij de Vlaamse taalwetten kennen – weten dat allen even zo goed als wij. Misschien wel beseffen zij thans al het kwaad dat de traditie, die zij zo getrouw op hun voorgangers naleven, (het nastreven naar een verfranse eenheidsstaat België) gesticht heeft¹. Wellicht heeft dit besef hen tot boos worden toe geprikkeld, en hierin kunnen wij dan een verklaring vinden voor het feit dat zij hun starre, onwillige houding tegenover de Vlaamsgezinden niet willen afleggen. Want thans weten wij het beslist dat noch actieven, noch passieven lieve kinderen der huidige regeringspersonen kunnen zijn, dat alles wat Vlaamsgezind denkt en voelt als een ongewenst, zo niet vijandig, element door hen beschouwd wordt. En hier doet zich het gemis aan de liefdadige hand, die Vlaanderen steeds zozeer ontbeerd heeft, nog geweldiger voelen. Vlaanderen noodlot laat het arme land niet los – althans nog niet. De Vlaamse bevolking heeft duizendvoud haar oprechte en welgemeende loyaliteit tegenover de staat België bewezen, en waarachtig het had een betere behandeling verdiend. Wie zich enigszins in de zware toestand wil indenken, zal beseffen hoe geweldig de strijd is die het Vlaamse zelfbewustzijn in die twee oorlogsjaren heeft moeten voeren. Nog steeds blijft Vlaanderen het loyalisme hoog houden, geen Vlaming die er niet diep van overtuigd is dat samen met het loyalisme zijn eigen eer zou ten onder gaan. Dit is de gehechtheid aan de staat en aan het vorstenhuis, waarvoor het

---

¹ Nota: De officiële cijfers tonen aan dat er in België even veel Vlamingen zijn die geen woord Frans als Walen die geen woord Nederlands kennen (circa 3.200.000 voor elk). De overige Belgen, in hoofdzaak Vlamingen, zijn twee- of meertaligen.

Vlaamse volk alles veil heeft dat met zijn eigenwaarde en eergevoel overeen te brengen is.

En hier moet ik de lijn trekken, de lijn die scheidt: de staat België, die twee volkeren kan huisvesten met eigen karakter, eigen wezen, eigen beschaving, eigen taal en eigen recht ... en de regeringspersonen, die alles ten spijt – die de hoge Koninklijke wil ten spijt – datzelfde België willen verminken, en doen uitgroeien tot een staat met twee volkeren, waarin het ene verdrukt wordt ter wille van het andere.

Op die regeringspersonen drukt thans een zeer zware verantwoordelijkheid. De vrucht van vierentachtig jaar taaie strijd – de taalwetten – heeft de regering bij haar vlucht moeten achterlaten. Die taalwetten – de Vlaamse keuren! – horen toe aan de natie. Dat de vluchtende regering een toestand achtergelaten heeft die thans door de bezetter tegen haar kan uitgespeeld worden is niet de fout der Vlaamsgezinden. Dat de bezetter die wantoestanden kan opruimen, zonder in strijd te komen met de bepalingen der Haagse Conventie, is alleen te wijten aan het feit dat in België de taalwetten moedwillig werden opzij gelegd. De Vlaamsgezinden liggen in de ware zin van het woord tussen hamer en aambeeld. De Belgische regering, dringend aangezocht tot voor een drietal maanden toe, bleef doof voor Vlaamse smeekbeden. Daar waar niemand de liefderijke hand naar het bewuste Vlaanderen uitsteekt, helpt het zichzelf.

Ook de bewering dat de Vlaamsgezinden de bezetter in de kaart spelen klinkt vals. Gesteld dat de Vlamingen de uitvoering der taalwetten willen verhinderen, ze zouden het niet eens kunnen. Wat zou hen daartoe het recht en de macht geven?

Dat Duitsland een vijand is van de staat België, wie zal het betwisten? Maar dat de Duitsers de Vlamingen bevoordelen, dat is niet waar!

Het wegvoeren in massa van onze Vlaamse mensen, benevens even grote massa's Walen naar Duitsland, is daar wel het beste actuele bewijs van. Elke Vlaamsgezinde die vrij kan spreken, en die het goed meent met volk en staat, moet tegenover de mensheid de gewelddaad aanklagen die op ons arm volk gepleegd wordt.

Het noodlot dat Vlaanderen sedert de 16^e eeuw onafgebroken vervolgt, doet zich andermaal zeer zwaar gelden.

Het lager onderwijs in België.

In de tegenwoordige omstandigheden, na de instelling van de Vlaamse hogeschool van Gent en de strijd daaromtrent tussen de Belgen, binnen en buiten het land; ook na het tot stand komen van een volledig ingerichte Vlaamse afdeling in het Belgische ministerie voor wetenschappen en kunsten, ook na het ontstaan van een gezondere toestand voor wat betreft de toepassing der wetten op de Nederlandse taal in de schoolwet van 1914, - is het van belang eens na te gaan, wat België genoten heeft van de Franse overheersing.

Daarover was tot voor het verschijnen van het bekroonde werk van de heer Sluys, "Geschiedenis van het onderwijs in België", niet veel licht opgegaan, en zeker geen boek verschenen, dat ons met een zo helder licht een kijk geeft op de dingen van toen.

De Franse omwenteling toch haalde alles omver, wat op schoolgebied in de vorige eeuwen hier was tot stand gekomen. Zij moest scholen hebben, die de "Verklaring der rechten van de mens en van de burger" in alle geesten zouden laten doordringen. In 1789 derhalve, al bestonden er op veel plaatsen gemeente- en parochiescholen voor lager onderwijs, heerste toch treurige armoede op schoolgebied.

Naar het plan van Condorcet zouden de lagere scholen vier studie jaren bevatten en als leerplan hebben: lezen, schrijven, rekenen, landmeten, beschrijving van de voortbrengselen der streek, handwerk, landbouw, zedenleer, beginselen der maatschappelijke orde. Talleyrand had zich ook in de "Constituante" met het onderwerp van schoolwetgeving bezig gehouden, doch zonder bijval. Naar zijn opvatting moesten de meisjes zelfs geen scholen hebben.

Al spoedig nadat de volksregering was ingesteld en veel eenvoudige stervelingen de heilige overtuiging hadden, dat voor hen het aards paradijs zou opengaan, lag in België het volk met de schoolregeling overhoop. Heel zeker was het openbare of geheime optreden van de geestelijkheid daaraan niet vreemd, doch niettemin was ons vroom België zeer teleurgesteld. Het kon, zoals het reeds eeuwen alles had gevestigd op de godsdienst, thans de verheerlijking der rede en de daartoe ingerichte schoolfeesten over het gehele jaar niet goedkeuren. Die zogenaamde burgerfeesten, ingericht door art. 201 van de grondwet van het jaar III, moesten nochtans dienen om broederschap tussen de burgers te onderhouden en hun grondwet, wetten en vaderland te doen liefhebben. Zij moesten de kerkelijke feesten vervangen. Er was wel een feest van het Opperwezen, doch er waren ook feestelijke herinneringsdagen, zoals 14 juli, inneming van de Bastille; 10 augustus, val van het koningschap; 21 januari, dood van de dwingeland Lodewijk XVI. Ze genoten, buiten in het Waals gedeelte van het land van Luik, slechts weinig bijval in België. Ze waren koud, zielloos ook, doch werden weldra, zoals de decadi en andere nationale feesten, verplichte rustdagen. Ze hadden plaats in de kerk. De onderwijzers en onderwijzeressen moesten er met hun kinderen bij aanwezig zijn. Of ons volk daaraan genoeg had, behoeft niet gevraagd te worden!

Nu werd ook de school een middel tot doortastende en grondige verfransing van België, wat vooral betekent: van ons Vlaamse land.

Immers, de Walen, zomin als onze Vlaamse aristocratie behoeften niet verfranst te worden. Dit was sedert lang een feit. Het doel der zuidelijke omwentelaars was de geestestoestand van de Belgen helemaal Frans te maken. De Vlaamse taal werd uit alle scholen verbannen. De gezagvoerende klasse deed niet alleen niets tot redding van het Belgische volk, doch klapte goedkeurend in de handen. Wij mogen het heden als een opperste geluk beschouwen, dat het binnen het tijdperk der republikeinse overheersing niet mogelijk is geweest een school in te richten in de meeste Vlaamse dorpen. In deze duisternis en onwetendheid is het Belgische volk gered geworden van algehele verfransing. Ze konden noch lezen, noch schrijven. Ze spraken gewestelijk. Doch ze behielden hun aard en werden niet verknecht. Een ander geluk daarbij: de nationale scholen waren niet kosteloos, waar zij bestonden. Zo bleef het volkskind er uit. Wie er ging, als Vlaming, leerde alleen wat hij door geheugenstudie kon snappen en dat toch onverstaanbaar bleef.

“De afkeer voor dit stelsel, zegt Sluys, was zo algemeen en zo diep ingeworteld bij het volk dat, zowel in de steden als op het platteland, de meeste lagere scholen bijna leeg bleven.”

Gelukkig kwam de republikeinse catechismus. Die toch werd in het Vlaams vertaald. Die moesten de onderwijzers doen lezen, hem uitleggen, de antwoorden uit het hoofd laten leren. Zo bracht het gif nog een weldaad mee! Art. 8 van het leerplan van de lagere scholen verbood de Vlaamse opstellen, dictees en schrijfvoorbeelden

De nationale onderwijzers stonden onder toezicht van hun gemeentebesturen. Minstens tweemaal per maand moesten die besturen hun afgevaardigden naar de school zenden. Onder deze waren er, die noch lezen noch schrijven konden ... Helaas! zo heeft België er vandaag nog. Maar het heeft ook Vlaamse scholen gehad en heeft heel zeker nog een overgroot aantal kloosterscholen, waar

de Vlaamse kinderen verplicht zijn van het 2^e of 3^e schooljaar af Frans te leren.

Onder conventie en directoire was derhalve de schoolinrichting uiterst gebrekkig. Brussel had toen 800 leerlingen in zijn scholen en 70.000 inwoners. We zullen niet spreken van de ellende der onderwijzers. “De vaders en de moeders, schreef een prefect van de republiek, verkiezen hun kinderen in het wild te laten lopen ... Op het platteland worden de onderwijzers met afkeer bejegend: men zendt er hun geen kinderen.” In het jaar van de Boerenkrijg, het verschrikkelijkste voor Vlaams België van gans de Franse overheersing, vluchtten de onderwijzers zowel als de priesters en de lotelingen.

De nieuwe schoolwet van 11 floral jaar X (1 mei 1802) regelde opnieuw het lager onderwijs. Zij erkende lagere gemeentescholen, middelbare gemeente- en vrije scholen en de bijzondere scholen. De lagere scholen moesten lezen en schrijven onderwijzen, doch zij waren niet kosteloos. Het gering loon voor de onderwijzer verplichtte de overheid onbekwame personen aan te stellen. De godsdienst maakte geen deel uit van het programma.

Uit dit schrappen van de godsdienst en daarbij de armoede van het volk, volgde natuurlijk voor de school geen heil. Zo mag te Geetbets, in de provincie Brabant, geen tweede onderwijzer worden aangesteld: “De kinderen brengen in de winter één uur ’s morgens en één uur ’s namiddags in de school door; in de zomer is zij leeg; het is dus onmogelijk er Frans te onderwijzen.”

In 1807 telt de provincie Brabant 165 gemeentescholen, waarvan 152 voor jongens en meisjes, 12 voor jongens en 1 voor meisjes. De schoolbevolking beloopt tot 11.746 leerlingen, onder wie 6415 jongens. In 144 gemeenten bestaan geen openbare scholen. Ze zijn

nalatig, behoeftig, kunnen geen onderwijzers vinden, hebben in de gemeente niemand om wat aan te leren.

Een officieel verslag van 1805 schetst de schooltoestand als allerellendigst. Kan een steeds vechtend en geweldig bewogen volk, als het Franse in die tijd was, voor een veroverd gebied voldoende zorg hebben en een helder oog?

Onder het consulaat werd, meer dan ooit voordien, aan de algehele verfransing van het Vlaamse volk de hand gehouden. Bonaparte, zo haalt de heer Sluys aan, begunstigde de stichting van Franse schouwburgen in de steden “om de Vlamingen gevoeliger te maken voor de aantrekkelijkheden van een schone letterkunde, een voorrecht dat hun geheel ontbrak, omdat hun taal noch dichters, noch redenaars of geschiedschrijvers van eerste rang telt.”

Het zou toch bijster lastig geweest zijn een volk onder een zo geweldige verplettering te zien bloeden! De Fransen schenen daarvan niets te begrijpen. Derhalve had Napoleon, zoals hij aan Pestalozzi liet schrijven, geen tijd om zich “met a, b, c, bezig te houden.” Van het volk moest hij niets dan arbeiders en soldaten hebben. Hij was zelfs een vijand van het onderwijs voor de vrouw.

Bij de val van het keizerrijk, in 1815, was Frankrijk geen stap verder op lager onderwijsgebied dan in 1789. In het jaar 1816 konden 54 procent mannen en 34 procent vrouwen hun naam schrijven. In de Vlaamse gewesten was meestal in de dorpen geen school. Het kanton St.-Truiden bv. had buiten de stad Sint-Truiden een enkele gemeenteschool. Ganse dorpen waren volkomen ongeletterd. Waar wel wat school werd gehouden was het door een koster, door een bejaarde vrouw. “Anneken (de eerste onderwijzeres van mijn geboortedorp), hoorde ik in mijn kindertijd zeggen, moest het lezen niet aanleren, wel laten bidden en ... de luizen afkammen.”

Zo was het onder de republiek van het licht en bleef het onder het groot keizerrijk, toen Frankrijk durfde dromen de ganse wereld te beschaven.

Heden nog leeft Vlaanderen onder de druk van die verfransing door Frankrijk, die sedert 1830 zwaarder gemaakt wordt naarmate het Vlaamse volk hem minder wil dulden.

Hedenmorgen zijn 10 Belgen uit Tongeren bij Vroenhoven over de grens gekomen. Een zekere Moors uit Kessenich bleef dood aan de draad.